

Del silenci a la represa

La censura en la traducció catalana durant el franquisme

Lara Estany Freire

En acabar la Guerra Civil, el 1939, va iniciar-se un llarg període de repressió que va interrompre la continuïtat de la tradició cultural catalana per mitjà, sobretot, de la implantació de la censura. Des de les acaballes del conflicte, la llengua va ser relegada de la vida pública i la traducció es va convertir en una activitat prohibida, considerada fins i tot subversiva. Les directrius del règim pel que fa a la política editorial es van mantenir fermes i, en pocs anys, el llibre català es va convertir en un objecte pràcticament obsolet.

A l'inici de la dècada de 1960, tanmateix, després de més de vint anys de prohibicions, l'activitat editorial va experimentar un augment sense precedents. Nombrosos editors i escriptors es van immersir en la tasca de recuperar el fons literari, per mitjà de la creació d'obra autòctona i, sobretot, de la traducció.

Un dels gèneres que més es va beneficiar de l'auge de l'activitat traductora va ser el de la narrativa, la qual cosa va permetre, per primera vegada en molts anys, l'entrada d'un bon nombre d'obres estrangeres. Al mateix temps, va significar un primer pas per assolir la normalització d'un país, d'una llengua i d'una cultura que es trobaven devastats pels mètodes absolutistes de la immediata postguerra.

Diputació
Barcelona

Institut
d'Estudis
Catalans

Del silenci a la represa

La censura en la traducció catalana durant el franquisme

Lara Estany Freire

PREMI RAFAEL PATXOT I JUBERT 2019

**Diputació
Barcelona**

Institut
d'Estudis
Catalans

Primera edició: febrer de 2021

© del text: Lara Estany Freire

© de l'edició: Diputació de Barcelona

Producció: Subdirecció d'Imatge Corporativa i Promoció Institucional de la Diputació de Barcelona

Disseny i maquetació: Ormobook

ISBN: 9: 978-84-9803-967-2

La brutal destrallada de la Guerra Civil tallà el que hauria pogut ser la continuïtat ininterrompuda d'una tradició. Acabada la guerra, molts dels nostres escriptors s'havien hagut d'exiliar, d'altres havien mort i els pocs que quedaven a Catalunya malvivien com podien. La prohibició absoluta del català a les escoles, als teatres i en els actes públics no solament afectà la creació d'obres originals en la nostra llengua, sinó també la producció i l'edició de traduccions al català, totalment prohibides, en un intent assassí, del més gran refinament, de reduir els editors catalans a la publicació d'obres autòctones, quan tots els editors de tot el món havien i han de recórrer forçosament a la publicació de traduccions d'obres estrangeres per nodrir els seus catàlegs.

Van haver de passar anys perquè fossin autoritzades amb comptagotes, i després d'una rigorosa censura prèvia, les primeres traduccions al català.

RAMON FOLCH I CAMARASA (2006)

Índex

Pròleg	8
Introducció	11
1. Antecedents: de la Guerra Civil al <i>desarrollismo</i> (1936-1959)	15
1.1. Construcció de l'aparell de censura	16
1.1.1. Depuració dels fons bibliogràfics	18
1.1.2. Funcionament del sistema de consulta prèvia.....	21
1.1.3. Paràmetres i criteris de censura.....	24
1.2. La censura en la immediata postguerra	25
1.2.1. Creació de la Vicesecretaría de Educación Popular.....	27
1.3. Canvi de paradigma: la fi del suport de les forces aliades	30
1.3.1. Transferència a la Subsecretaría de Educación Popular	31
1.3.2. El model d'una moral uniforme.....	33
1.4. Recuperació testimonial de l'activitat traductora	36
1.4.1. Creació del Ministerio de Información y Turismo.....	39
1.4.2. VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica	42
1.4.3. Reglamento del Servicio de Depósito Legal	44
2. El <i>boom</i> de la traducció catalana (1960-1963)	54
2.1. La tasca dels editors en la revitalització del camp cultural	56
2.2. La professionalització dels traductors en la recuperació de la cultura	61
2.2.1. Autoritzacions amb comptagotes	62
2.3. Transformació del panorama politicocultural	65
2.3.1. La incorporació de la literatura universal al fons editorial	66
2.3.2. XVI Congreso de la Unión Internacional de Editores.....	77
2.4. Manuel Fraga Iribarne, cap del Ministerio de Información y Turismo ...	78
2.4.1. Els primers signes del gir polític	80
2.5. L'autocensura com a pràctica professional coercitiva	84
2.5.1. El debut d'Edicions 62	86
2.5.2. L'expansió de les editorials	96
3. El «Zenit» de l'activitat editorial (1964-1965)	109
3.1. Celebració del XXV aniversari de la victòria franquista	109
3.1.1. D'Aymà-Proa a Club Editor.....	109

3.1.2. D'Edicions 62 a Vergara.....	131
3.2. La consolidació del fons editorial català en el mercat literari	177
3.2.1. D'Aymà-Proa a Bruguera	177
3.2.2. De Club Editor a Selecta.....	199
4. L'aplicació de la Llei de premsa i impremta (1966-1969)	241
4.1. Adaptació al nou sistema de consulta voluntària	243
4.1.1. L'inici de la davallada.....	243
4.2. Registro de Empresas Editoriales	258
4.2.1. El bolígraf vermell sota la llei Fraga.....	259
4.2.2. La darrera etapa	292
4.3. La crisi del sector editorial.....	309
4.3.1. Autoritzacions de dipòsit	311
5. Conclusions.....	315
5.1. L'empenta definitiva de la cultura catalana.....	317
5.2. Els efectes de la censura en la narrativa traduïda.....	321
5.3. Més enllà de la censura oficial	324
Agraïments	327
Bibliografia.....	328
Biografia de l'autora.....	353
Annex 1. Taula de traductors	356
Annex 2. Taula d'obres publicades	366
Annex 3. Entrevista a Ramon Folch i Camarasa	396
1. LA VOCACIÓ	396
2. EL TRADUCTOR.....	398
3. ELS NUS I ELS MORTS	400
Annexos.....	355

Pròleg

La segona meitat del segle xx ens va proporcionar uns canvis essencials –i espectaculars– en la manera de comprendre la història literària. De la mateixa manera com la història «dels fets» s’havia vist trasbalsada per la introducció de la història econòmica i de la sociologia, deixant de banda l’altivesa d’aquella herència d’enumeració de dinasties i batalles que avui constitueix la caricatura més feridora de l’escola de postguerra, una certa història de la literatura, basada també en escoles i moviments, i sovint en «equips» memoritzables (Dante, Petrarca, Boccaccio), es va veure desbordada pels estudis sociològics de la literatura, pel *close reading* anglosaxó, pel comparativisme, per l’atenció a la literatura de masses i el *pulp*, per la història de la lectura i de l’edició, etc. No em sembla desencaminat afirmar que els estudis sobre la traducció (que ni tan sols tenien un nom que definís la disciplina i que fins i tot van oscil·lar entre ser batejats com a *traductologia* o com a *torsimànica*) han estat gairebé el paradigma d’aquesta transformació de la nostra manera de comprendre qualsevol sistema literari –allò que Bourdieu anomena el «camp» literari.

Si aquests canvis d’enfocament i de perspectives els apliquem al bell fènix que sens dubte és el sistema literari català, les raons per capbussar-nos en tots els elements decisius de la història de la cultura són, encara, més decisives. Podria pensar-se que la gran renaixença de la cultura catalana a la postguerra (un fet que, per a molts, incloent-hi els botxins franquistes i els seus nombrosos col·laboradors, era només una quimera caduca ben esbudellada pel terror de les armes i de la repressió) va ser una mena de bolet màgic, crescut miraculosament en les circumstàncies més tràgiques i adverses. Avui, després de més de vuitanta anys, comencem a saber (encara queden molts cadàvers a les cunetes i massa mausoleus al feixisme) que els miracles tenen noms i cognoms, actors, processos, reculades, èxits menuts de tenacitat, ferides, compromisos... Aquest llibre de Lara Estany analitza amb detall, erudició i perspicàcia un dels aspectes més importants al llarg de la dècada dels seixanta: les conseqüències de la censura sobre les traduccions al català de la narrativa estrangera.

Fixem-nos-hi una mica. Any seixanta: vint anys després del final de la Guerra Civil, és a dir, quan la generació dels nascuts durant la guerra o immediatament després assoleix la majoria d’edat i comença a treure el nas a la palestra pública. Censura: com, en aquella època (i el que durarà, sense acabar de marxar mai –per imposició o per coacció pròpia–), l’aclaparadora llosa de prohibicions intenta imposar orientacions polítiques, religioses, sexuals, àdhuc lingüístiques a la creació. Traduccions: les mares pèrfides de la contaminació literària de les essències carpetovetòniques per part del món lliure. Al català: i, tot plegat, dins la revifalla

incontenible d'una epidèmia que alguns havien cregut esclafada i per sempre més fora de la vida pública, o almenys ben controlada. Lara Estany busseja en allò que el títol ens promet, remena, clarifica i classifica un conjunt d'obres cabdals per entendre l'època i tot allò que vindrà immediatament després. I aquí, amb tota seguretat, és pertinent de fer esment dels primers i tenaços antecedents d'aquesta tensió –esdevinguda sovint un estira-i-arrotonsa tragicocòmic–, que explica la raó de ser d'aquest treball, la tibantor entre la política culturalment genocida de l'Estat espanyol i la resistència minsa però vincladissa i soluble dels actors culturals catalans. Les biografies de Carner, Sagarra, Riba, Espriu, Rodoreda, Calders, Abelló, Vinyoli i tants i tants altres expliquen molt bé les cures intensives d'aquest sistema literari inesperat que es constitueix, com ens mostra aquest estudi, amb l'aspiració lenta i tenaç de poder arribar a ser exactament això: un sistema.

I la censura, sempre, com un fre, un condicionant, una indicació de poder. Perquè la censura és qui té «la paella pel mànec». Ja fa anys que el professor Abellán va començar a escorcollar què havia representat la censura a l'Espanya franquista: sistema i arbitrarietat, contaminació, clavegueres dels petits poders... Els exemples estudiats ara per Lara Estany, començant per *Els nus i els morts* de Norman Mailer, fan esgarriar (i de vegades fan riure) per l'altivesa de l'estultícia que s'hi aplica. Però és que la censura sempre ha de ser, constitutivament, creguda i imbècil. I contra aquesta barrera de pur despropòsit intel·lectual, Lara Estany ens mostra les petites astúcies, estratagemes i martingales dels traductors, dels editors, dels correctors; les mil i una maneres de fer passar bou per bèstia grossa, de vegades acceptant el «mal menor», de vegades amagant el cap sota l'ala com qui sent ploure. Aquest és un estudi erudit –resultat d'una exemplar tesi doctoral–, però és, a més, una lectura apassionant, perquè ens duu a un moment històric concret, i ens fa veure unes estratègies que són de supervivència, però també d'anar fent falca, d'empènyer a poc a poc, d'entossudir-se. És molt possible que la cultura sempre hagi estat això, però el món de les traduccions depèn en gran manera del món comercial, de la capacitat editorial, dels cenacles literaris, dels mitjans de comunicació que, tots junts, han de crear un públic; i els anys aquí estudiats són els de l'intent de proporcionar als Països Catalans una oferta literària que potenciï l'aparició d'un públic lector. Ara sabem que la renovació i novetat de les traduccions, malgrat les tenalles censores, va acabar havent d'alternar amb la revifalla de la producció original catalana (i això, en realitat, va ser una qüestió de números, no pas de censura). En poso un exemple: l'esclat inicial de la col·lecció «Isard» o d'«El Balanci» serà substituït per l'aparició de la narrativa dels setanta o l'extensió de Pedroló, gairebé al mateix temps que pleguen col·leccions populars d'autors catalans, com les d'Albertí o Alfaguara. De tots, el tancament de «La Cua de Palla» en deu ser l'exemple més destacat.

Hi ha, també, dos elements molt remarcables que aquest llibre estudia a fons: la dictadura com a burocratització i la professionalització dels traductors. No ens ha de sorprendre que sigui a l'Archivo General de la Administración on es guardi la majoria de documents exhumats per l'autora. Llegint el llibre hom ressegueix la

quantitat d'escaramusses i temps perdut, de detalls insignificants, de repeticions insidioses, d'obstacles i segells que el procediment senzill de l'edició d'un llibre requeria, com una cursa d'obstacles. La societat del paper, de la burocràcia, de la impersonalitat (els censors sovint són reconeguts per un número!), m'ha fet pensar constantment en l'escut protector impersonal (el decret, la norma, la llei, el procediment...) de l'autoritarisme, que, encara que tingui factòtums, promotors i esclaus, sempre manté –o procura mantenir– la cara invisible. Al darrere, una sola aspiració: l'obediència i la impersonalitat. M'ha interessat també molt, per altres motius més personals, l'aspecte de la professionalització dels traductors. He dedicat força anys de la meua vida a la traducció, com a traductor i com a docent de la traducció; algunes de les meves primeres traduccions –agosarades, com correspon a la joventut– les vaig fer de ple en el període aquí estudiat, bàsicament per a la col·lecció «El Balanci» d'Edicions 62. Per encàrrec de Francesc Vallverdú, que n'era un dels caps d'edició, vaig traduir-hi dues novel·les de Cesare Pavese i una de Leonardo Sciascia. Jo no sabia traduir, i Vallverdú em va empènyer per llançar-me a la piscina i veure si podia nedar. En aquells anys, ni tan sols els escriptors notables i experimentats, com M. Aurèlia Capmany, Ramon Folch i Camarasa o Manuel de Pedrolo no havien traduït mai, o havien traduït poc. La seva enorme dedicació va ser una porta a una possible professionalització que s'obria gràcies a les noves editorials i, al seu darrere, vam avançar un seguit de gent de la generació posterior. Cal tenir en compte que sense l'empenta de les editorials i l'acollida del públic (acollida dels autors estrangers, però també dels traductors catalans) aquesta professionalització no hauria existit, però també que sense l'existència d'aquests escriptors disposats a passar hores i hores traduint (de vegades obres que van acabar no publicant-se i per tarifes irrisòries), la gran embranzida de les traduccions hauria trigat molt més a quallar. Algun dia caldrà fer un cronograma extens de com van anar les coses: de la disponibilitat, dels preus, dels autors traduïts per cada traductor (i comparar-los amb els dels anys trenta)... L'aparició, prou més tardana, dels estudis sobre traducció i de la disciplina acadèmica no està deslligada d'aquests antecedents i, un cop més, això hauria de ser un tema d'estudi dins la història cultural del país (sobretot atesa l'evolució negativa de les universitats).

Els especialistes en traducció, els afectes a la història de la traducció, els qui ens hem mantingut enderiats pel món del llibre, els curiosos per conèixer una part essencial de la història cultural dels anys seixanta, trobaran en aquest llibre les idees i un gavadal de detalls –sovint purs despropòsits– del que va significar la censura en el món de la traducció de la narrativa estrangera al català al llarg d'aquells anys. De les lliçons d'aquest estudi, encara que segurament de manera lateral, encara se'n poden extreure moltes conclusions per judicar allò que passa en el món actual de la traducció. Un món que, aleshores com ara, no para mai d'obrir-nos portes a horitzons nous i enriquidors.

Introducció

La Guerra Civil va interrompre la continuïtat de la tradició editorial catalana per mitjà, sobretot, de la repressió política i de la implantació de la censura. Des de les acaballes del conflicte, la llengua va ser relegada de la vida pública i la traducció va convertir-se en una activitat prohibida, considerada fins i tot subversiva. Les directrius es van mantenir fermes i, en pocs anys, el llibre català va esdevenir un objecte obsolet que arribava a una part mínima de la població. Amb tot, les reformes socials i institucionals produïdes a l'inici dels anys seixanta van sacsejar les bases de la censura, van afavorir la represa de la traducció catalana i, de retruc, van fomentar la recuperació gradual de la llengua en el camp de la cultura. Nombrosos editors van començar a incorporar obra estrangera en els catàlegs, de manera que no només van impulsar l'enriquiment del fons editorial català –a aquelles altures, molt debilitat–, sinó que també van promoure l'entrada de la literatura i el pensament contemporanis. L'estat d'eufòria que vivia el món editorial a causa de les reformes polítiques va encoratjar algunes editorials a crear, fins i tot, col·leccions formades exclusivament –o gairebé– per obres estrangeres.

Aquest llibre és el resultat de la tesi doctoral *La censura franquista i la traducció catalana de narrativa als anys seixanta* (2019),¹ i s'origina, tal com el títol indica, amb el propòsit d'estudiar les repercussions que va tenir la censura en el sector editorial, concretament, en la traducció catalana, d'ençà que va començar a autoritzar-se en el tombant de 1960.

El punt de partida de l'estudi va consistir a elaborar un corpus –quantitativament representatiu– de les traduccions de narrativa publicades en aquell període. Del repertori inicial, fruit de la consulta de diverses fonts bibliogràfiques,² aviat en vam descartar les que ja havien estat traduïdes i editades anteriorment: només ens interessaven aquelles que no eren reedicions i que, per tant, havien estat traduïdes per primer cop durant el període *desarrollista*. Així vam obtenir un corpus format

-
1. El fet de centrar-nos en el gènere de la narrativa ens ha permès basar l'estudi en una metodologia d'anàlisi homògena.
 2. El *Diccionari de la traducció catalana*, dirigit per Montserrat Bacardí i Pilar Godayol, va esdevenir la principal obra de referència per a la primera fase de selecció, i va ser complementat per mitjà de la consulta de diversos catàlegs de biblioteques (principalment, el Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya i el de la Biblioteca de Catalunya) i de la base de dades de l'ISBN. A fi d'assegurar el resultat del recateig, també vam utilitzar els catàlegs complets que algunes editorials van publicar anys més tard, com és el cas d'Edicions 62 a *Edicions 62. Vint-i-cinc anys (1962-1987)* (1987).

per dues-centes noranta-nou novel·les.³ La font primària de l'estudi, no obstant, la constitueixen els expedients de censura, extrets de l'Archivo General de la Administración (AGA), a Alcalá de Henares, que ens havien de permetre descriure els mecanismes que regien la censura. Després de diverses estades de recerca en vam trobar els de dues-centes vuitanta-vuit novel·les,⁴ els quals ens van proporcionar un nombre in comptable de dades que vam seleccionar, interrelacionar i interpretar, i que finalment vam catalogar a una taula per any de publicació, per editorial i per número de col·lecció.⁵

Va ser també en aquesta etapa, en què vam examinar a fons els informes de censura, que vam decidir que les figures delsensors no serien objecte d'estudi, atès que vam adonar-nos que sovint no signaven amb el nom i que, per tant, restaven anònims. Tampoc no era la nostra intenció centrar-nos en els traductors, tot i que en alguns casos hi hem acabat incidint per la implicació política o per les apreciacions, reflectides en els pròlegs o en les memòries, d'allò que significava ser traductor. Per aquest motiu, vam recuperar una entrevista inèdita que havíem fet a Ramon Folch i Camarasa el 2014⁶ i que ens va proporcionar una informació valuósissima quant al desenvolupament de la seva feina.

L'anàlisi sistemàtica dels expedients,⁷ així com lectura comparativa entre els originals –o les galerades de les traduccions– i les versions definitives, ens van servir per identificar els criteris de censura i les formes d'actuació dels braços executors i, al mateix temps, determinar les limitacions que van imposar al mercat editorial català en la dècada dels seixanta. Aquesta metodologia va fer possible descriure els processos que van patir les obres fins a la publicació, guiats pel patró analític que Manuel L. Abellán ja havia establert en la seva obra pionera *Censura y creación literaria en España (1939-1976)* (1980), i que va assentar les bases de les investigacions posteriors. En realitat, la vigència dels criteris de censura i del funcionament de l'aparell censor fixats per Abellán (el primer acadèmic que va tenir accés als expedients de censura, a les acaballes dels anys setanta) ha restat intacta. Aquestes primeres incursions en els fons de l'AGA, que tot just es

-
3. Malgrat la intenció de construir un inventari exhaustiu, és possible que involuntàriament haguem omès algun títol.
 4. Els expedients no localitzats corresponen a les obres: *Amb la por al cos*, de Margaret Millar; *La sal i el sofre*, d'Anna Langfus; *L'ingenu seductor*, de J. D. Salinger; *Les aventures d'un maletí*, d'A. J. Cronin; *El Don de plàcides aigües*, de Mikhaïl Txolokhov; *Tuck, l'immortal pilot de la RAF*, de Larry Forrester; *L'home de la pistola d'or*, d'Ian Fleming; *Amok o el boig de Malàisia*, de Stefan Zweig; *Si el mort podia parlar i altres Històries de misteri*, de Cornell Woolrich; *La marquesa de Gange*, del Marquès de Sade, i *Don Quixot de la Manxa*, de Miguel de Cervantes.
 5. Podeu consultar la taula íntegra a l'Annex 2.
 6. Podeu consultar l'entrevista a l'Annex 3.
 7. Al llarg d'aquest treball no mostrarem l'anàlisi de tots els expedients, tan sols exposarem els processos de censura més emblemàtics i representatius (els de les obres que van patir supressions, principalment, i els de les que van ser primer denegades i posteriorment autoritzades, o algunes de les que, encara que rebessin el plàcet sense supressions, inclouen informes que val la pena treure a llum), ordenats per any, per editorial i per data d'entrada a l'Administració.

començaven a fer públics, i que encara presentaven les dificultats d'un arxiu de consulta manual, van catapultar els estudis de la censura a un nou nivell i van convertir les diverses recerques i deduccions d'Abellán en un referent. Encara van haver de passar onze anys, però, perquè es publicqués una altra obra indispensable, precursora dels estudis referits al sistema editorial català: *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)* (1991), de Maria Josepa Gallofré, resultat de la seva tesi doctoral (1990).⁸

A banda d'explorar els efectes de la política lingüística del primer franquisme en terres catalanes i de delimitar el perfil de la pràctica censora per mitjà dels arxius de l'AGA i de la Delegació Provincial de Barcelona, com també de nombroses editorials, Gallofré hi oferia «un panorama cronológico de la evolución de los criterios de la censura editorial hasta 1951 a partir del análisis cruzado del ordenamiento jurídico con expedientes de libros y proyectos editoriales (Cambó, Estelrich, Cruzet, Janés...)».⁹ Aquesta línia de recerca va ser la que ens va estimular a proposar un estudi sobre els protocols, els criteris i l'impacte de la censura en les traduccions a la dècada dels seixanta. Tot i que ja feia alguns anys que diversos investigadors havien començat a profunditzar en aquesta matèria, per mitjà, sobretot, d'anàlisis parcials sobre algunes obres, autors, col·leccions o editorials, encara faltava «un estudi de conjunt dels efectes de la censura en la producció catalana dels seixanta i setanta (en la línia dels de Gallofré de la primera postguerra) i, específicament, dels efectes damunt les traduccions».¹⁰

Aquesta mancança va ser reiterada per Fernando Larraz a una obra que tractava la repressió exercida sobre la producció de narrativa castellana i que, gràcies a l'examen d'un volum extensíssim d'expedients de novel·les d'autors molt diversos, «respondió al ambicioso propósito de medir hasta qué punto la censura determinó la estética de la literatura desde la postguerra hasta el tardofranquismo con una metodología que conjugaba historia, crítica literaria y sociología».¹¹

8. Maria Josepa Gallofré. *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. Malgrat que la tesi doctoral de Gallofré analitza l'impacte de la censura sobre la producció literària catalana des de l'inici de la dictadura fins a l'any 1962, el llibre abasta els primers dotze anys de la postguerra.

9. Olívia Gassol; Mireia Sopena. «La cultura catalana, asediada. Un balance crítico de los estudios sobre la censura franquista». *Represura*, núm. 2 (2017), p. 98. Pel que fa a la periodització, Gallofré va manifestar, a la introducció, que havia considerat «gairebé inevitable subjectar-me a les pautes cronològiques que, d'una manera objectiva, imposava la successió dels grups polítics i d'instàncies diverses que van administrar la censura. A més –no podia ser altrament– coincideixen, pel que fa a la frontera de 1945-1946, amb les dates amb què habitualment treballem a l'hora d'estudiar el primer franquisme». Maria Josepa Gallofré. *Op. cit.*, p. 4.

10. Montserrat Bacardí. *La traducció catalana sota el franquisme*. Lleida: Punctum, 2012, p. 69-70.

11. Olívia Gassol; Mireia Sopena. *Op. cit.*, p. 106.

Partint de la premissa que la censura ha esdevingut una «entidad muda e invisible», Larraz exposava el següent:

Tan por sentada se da la efectividad del filtro censor que casi ningún estudio parece percibir que esta evidencia oculta la necesidad de esclarecer su funcionamiento y su papel como elemento condicionante de la tradición literaria en formación. Se la menciona al hilo de determinadas obras, pero apenas se hacen valoraciones sobre su influencia global en la creación literaria del periodo [...].¹²

Amb aquest treball, doncs, pretenem demostrar la importància de la traducció en la recuperació i el desenvolupament del camp literari i posar en relleu un dels períodes més excepcionals de la història de la traducció catalana.

* * *

En el marc d'aquest estudi sobre la censura no escau de repetir els fets històrics que hom coneix arran de l'alçament militar dut a terme per les tropes dirigides pel general Francisco Franco i dels fets subjacents fomentats pels insurrectes, així com tot el que ja ha estat dit i ha estat publicat sobre la posició del bàndol sublevat. Tampoc no és, ni molt menys, la nostra intenció abraçar totes les dimensions de la censura ni tenir-ne en compte les múltiples repercussions, en tant que es tracta d'una matèria extraordinàriament àmplia i complexa.

Tanmateix, hem considerat indispensable posar en relleu alguns dels antecedents relacionats ineludiblement amb la cadena d'esdeveniments que ens permeatrà obtenir la informació necessària a l'hora de valorar els factors causants de la situació cultural als anys seixanta. Per això, en la cronologia que establim al llarg dels capítols següents –basada en la distribució de les diverses etapes de la dictadura que ja ha estat fixada en nombrosos treballs anteriorment–, tan sols fem esment de les dades estrictament lligades a les circumstàncies que ens interessa destacar.

12. Fernando Larraz. *Letricidio español. Censura y novela durante el franquismo*. Gijón: Trea, 2014, p. 17.

1. Antecedents: de la Guerra Civil al *desarrollismo* (1936-1959)

El període posterior a la Guerra Civil espanyola ha estat decisiu en l'evolució de la cultura catalana contemporània. En acabar el conflicte, el camp literari català es trobava devastat i, tal com passava al conjunt de l'Estat, l'escassetat de recursos bàsics va entorpir l'activitat editora. «El bloqueig econòmic dels aliats i la falta de divises van fer que el paper fos escàs i de mala qualitat, que importar maquinària fos difícil i car i que no hi haguessin mitjans econòmics per contractar els drets d'obres estrangeres.»¹³ Les traves no es van limitar a factors estrictament materials, atès que l'oligarquia franquista es va encarregar de reduir les possibilitats d'enriquir els catàlegs, no només amb obra autòctona, sinó també amb la traducció d'obra forana: «Faltan los aires renovadores que puedan venir del extranjero. Falta sobre-todo libertad para levantar la voz sin el temor a incurrir en una infracción contra el pensamiento único».¹⁴

Durant molts anys, la producció editorial va patir les conseqüències de la repressió cultural que exercia el règim. Davant d'aquella realitat, alguns escriptors van sucumbir a l'anomenada «mala consciència» o van seguir el camí del «barcelonisme» expressat en castellà, tàctica que van esgrimir per eludir el catalanisme en un intent de conservar, tot i el gir, i en castellà, la tradició cultural catalana o, si més no, alguna essència. El fet de centrar-se només en la Ciutat Comtal era «indubtablement per evitar referir-se a Catalunya. En aquest cas, doncs, el barcelonisme no és pas una ideologia substitutòria del catalanisme sinó, tot al contrari, una manera ben conscient de diluir-lo».¹⁵ Hi va haver molts intel·lectuals que no van claudicar ni ideològicament ni lingüística i, o bé van continuar lluitant de manera clandestina, o bé van marxar a l'exili. Exili i censura, de fet, van esdevenir els principals instruments que el règim va utilitzar per sotmetre la literatura al caràcter doctrinalment totalitari i restrictiu que va definir l'Estat espanyol al llarg de les dècades següents.

13. Jordi Cornellà-Detrell. «L'auge de la traducció en llengua catalana als anys 60: el desglaç de la censura, el XVI Congreso Internacional de Editores i el problema dels drets d'autor». *Quaderns. Revista de Traducció*, núm. 20 (2013), p. 58.

14. Fernando Larraz. *Op. cit.*, p. 159.

15. Jordi Cornellà-Detrell. *Op. cit.*, p. 56.

1.1. Construcció de l'aparell de censura

El 14 de gener de 1937, una ordenança firmada per Franco a Salamanca va crear una Delegación del Estado para Prensa y Propaganda. El preàmbul en justifica l'existència de la manera següent:

La gran influencia que en la vida de los pueblos tiene el empleo de la propaganda, en sus variadas manifestaciones y el envenenamiento moral a que había llegado nuestra Nación, causado por las perniciosas campañas difusoras de doctrinas disolventes llevadas a cabo en los últimos años, y la más grave y dañosa que realizan en el extranjero agentes rusos al servicio de la revolución comunista, aconsejan reglamentar los medios de propaganda y difusión a fin de que se restablezca el imperio de la verdad, divulgando, al mismo tiempo, la gran obra de reconstrucción Nacional [...].¹⁶

És significativa –i sorprenent– la rapidesa amb què el bàndol sublevat va fixar l'edicta sense ni tan sols haver guanyat encara la guerra.¹⁷ De fet, ben pocs dies després del cop d'estat, el Bando de la Junta de Defensa Nacional, datat el 28 de juliol de 1936, ja havia ordenat, a l'article setè: «Serán sometidos a la previa censura dos ejemplares de todo impreso o documento destinado a la publicidad».¹⁸

Ara bé, les bases d'una de les vies més sòlides amb què es va controlar la producció impresa es van forjar el 29 d'abril de 1938,¹⁹ tres mesos després d'haver-se constituït el primer govern regular a Burgos –el 30 de gener de 1938–, quan el règim va promulgar, a través del Ministerio del Interior, una ordre que prescrivia la censura prèvia. El 10 d'agost de 1938 es va publicar el decret per requisar el material imprès a les zones que les tropes franquistes anaven ocupant²⁰ i, d'una manera gairebé simultània, es van crear els Servicios Nacionales de Prensa y Propaganda, organismes supeditats al Ministerio de Gobernación que, a càrrec de Ramón Serrano Súñer, tenien la finalitat de promoure el bon funcionament de la nova llei. L'article primer dictaminava el següent:

Independientemente de las normas a que está sometida la prensa periódica, queda sujeta al requisito de autorización del Ministerio encargado de los Servicios de Prensa y Propaganda la producción comercial y circulación de libros,

16. Maria Josepa Gallofré. *Op. cit.*, p. 14-15.

17. Recordem que les tropes franquistes, dirigides pel general Yagüe, no van entrar a Barcelona fins dos anys més tard, el 26 de gener de 1939.

18. Luis Gabilán; Wenceslao D. Alcahud. *Legislación española*, vol. I. Sant Sebastià: Librería Internacional, 1936-1939, p. 26-38.

19. En el marc de l'establiment de la primera llei de censura, redactada el 22 d'abril de 1938 pel ministre de l'interior Ramón Serrano Súñer.

20. Luis Gabilán; Wenceslao D. Alcahud. *Op. cit.*, vol. V, p. 183-185.

folletos y toda clase de impresos y grabados, tanto españoles como de origen extranjero. Dicha facultad se ejercerá a través del Servicio Nacional de Propaganda y de los organismos dependientes de él.²¹

La Jefatura del Servicio Nacional de Propaganda, dirigida per Dionisio Ridruejo, va ser distribuïda en nombrosos departaments, el més rellevant dels quals –dins el context d'aquest estudi– era el Departamento de Ediciones, a càrrec de Pedro Laín Entralgo. A banda d'organitzar l'Editora Nacional i de supervisar les Cámaras Oficiales del Libro de Madrid i Barcelona,²² el Departamento va fer-se càrrec de la censura bibliogràfica per mitjà de la Sección de Censura de Libros. En l'àmbit «regional», Juan Ramón Masoliver va ocupar la Jefatura provincial, instal·lada a Barcelona des del final de la guerra, i Sebastián Sánchez-Juan va assumir la Jefatura de la Sección de Censura de Libros de Catalunya. Els càrrecs provincials no van trigar a desaparèixer, atès que, en pocs mesos, les tasques de censura van ser traslladades a Madrid i van començar a efectuar-se íntegrament sota el control del Departamento de Censura i, sobretot, de la recentment creada Sección de Lectorado.

Així, amb un poder gairebé il·limitat sobre tot el material imprès, l'Administració va instaurar la censura a tots els nivells: la prohibició de les institucions polítiques i culturals, la implantació d'un sistema educatiu severament purgat i dirigit i, també, la proscripció del català com a llengua –considerat «idioma regional» o «dialecto»– fora de l'àmbit privat i familiar. El Subsecretario de Orden Público i Jefe de los Servicios de Ocupación de Barcelona, Eliseo Álvarez Arenas, va pronunciar, en l'edicta del 27 de gener de 1939 –l'endemà de l'ocupació de Barcelona–, les paraules següents: «Estad seguros, catalanes, de que vuestro lenguaje, en el uso privado y familiar, no será perseguido».²³ Tanmateix, les dures disposicions dictades uns mesos enrere pel general Severiano Martínez Anido, cap del Ministerio de Orden Público del govern de Burgos, havien transmès un missatge força diferent, per tal com era indispensable coartar l'ús de les «llengües regionals» i esborrar-les de l'esfera pública.²⁴ Un dels fonaments principals de la política del nou règim consistia a preservar la unitat d'una Espanya «intelectualmente

21. Ibídem, p. 185.

22. L'Editora Nacional va ser una empresa editorial de propietat estatal, constituïda en plena Guerra Civil per l'Administració franquista a fi de controlar tota la producció literària, i activa fins a la dècada dels vuitanta. Va divulgar obres espanyoles i estrangeres, assagístiques i literàries, d'autors clàssics i moderns.

23. Josep M. Benet. *Catalunya sota el règim franquista. Informe sobre la persecució de la llengua i la cultura de Catalunya pel règim del general Franco*. París: Edicions Catalanes de París, 1973, p. 184-188.

24. Josep M. Benet. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 74. El 3 d'abril de 1938, durant l'ocupació de Lleida, va quedar abolit l'Estatut d'autonomia de Catalunya i es van deixar sense efecte els drets lingüístics propis.

razonada, plenamente sentida»,²⁵ que va fer-se efectiva per mitjà de la castellanització de tot el territori.

El projecte nacional trametat pel bàndol sublevat percebia la censura com una «restricción administrativa e institucionalizada de la libertad de expresión como medio de impedir la diversificación de discursos políticos, morales, religiosos, etcétera [...]»,²⁶ i es va posar en marxa amb la finalitat de monopolitzar les representacions de la realitat –d’una realitat absolutament subjectiva– i per instaurar una moral pública uniforme. Amb tot, la censura no es pot concebre com una mesura circumstancial i aleatòria associada a la conjuntura del conflicte bèl·lic, sinó que, com és ben sabut, va respondre a l’exigència doctrinal de controlar les llibertats individuals i, substancialment, la d’expressió. La censura, de fet, va anar molt més enllà de coartar les capacitats de l’escriptor: el va convertir en un agent sospitós de crear missatges implícits contraris al dogma prevalent i susceptibles de pervertir el lector fins al nivell de la subversió. D’aquesta manera, l’acte d’escriure va adquirir un caire gairebé delictiu i, com a tal, va romandre en el punt de mira fins al final de la dictadura. Com hom pot suposar, la de l’editor també va esdevenir una professió potencialment «perillosa», «sobre la que gravitaba la presunción de culpabilidad».²⁷ Tot plegat implicava l’existència d’un cos legislatiu o, si més no, d’unes normes d’actuació que havien de determinar quins textos podien ser publicats i quins no. Es va instaurar un poder coaccionador organitzat per mitjà d’uns complexos mecanismes de vigilància piramidals i destinat a evitar la difusió de determinades idees i opinions. Les mesures no es van limitar a una sola línia de maniobra, sinó que es van encarar des de dues perspectives, que actuaven de manera paral·lela: d’una banda, el «dirigisme», que incloïa la propaganda i la manipulació, i, de l’altra, la «repressió», que va seguir les vies de l’amenaça i la prohibició. L’objectiu últim de la censura era, per tant, esborrar arguments i discursos del passat, com també manipular el present i silenciar les noves idees.

1.1.1. Depuració dels fons bibliogràfics

El 1939 es va iniciar el procés de purga de tota mena de textos considerats propaganda contrària a la doctrina del règim. L’ordre, que va ser publicada el 2 de febrer, proclamava el següent:

Las imprentas, librerías, sociedades y particulares poseedores de libros de tendencia marxista los recogerán y pondrán a disposición del Jefe de Seguridad en el plazo de cuatro días a partir de esta fecha. El incumplimiento de la orden

25. Ramón Serrano Súñer. *Entre el silencio y la propaganda. La historia como fue. Memorias*. Barcelona: 1977, p. 440.

26. Fernando Larraz. *Op. cit.*, p. 22.

27. Eduardo Ruiz Bautista. *Los señores del libro: propagandistas, censores y bibliotecarios en el primer franquismo*. Gijón: Trea, 2005, p. 259.

se considerará como resistencia al Glorioso Movimiento Nacional. Barcelona, 2 de febrero de 1939. De orden de S. E. el teniente coronel Mut, Jefe de Estado Mayor.²⁸

Van ser confiscades o destruïdes les publicacions de persones i entitats properes al bàndol republicà: en definitiva, material «suspecte» per als nous dirigents. Així, durant els primers temps d'aplicació de la censura va prevaler el propòsit de «totalitaritzar» la cultura, i es van tamisar al màxim les possibles reedicions per tal d'evitar qualsevol al·lusió que s'identifiqués amb l'*statu quo* polític anterior a la guerra: «Calia filtrar estrictament els textos nous i bandejar tot allò que, per bé que no fos contrari als postulats bàsics, no es considerés imprescindible en les peremptòries necessitats d'adoctrinament».²⁹

Les primeres mesures preses per les ordres militars fins al març de 1939 van ser complementades per una sèrie de disposicions que regularitzaven la purga per part del poder civil: el Servicio Nacional de Propaganda, adscrit a la Subsecretaría de Prensa y Propaganda del Ministerio de Gobernación, va publicar una «Nota de la censura de libros»³⁰ en la qual Álvarez Arenas ordenava, a tots els editors que tinguessin llibres a la venda en els seus establiments, que presentessin una llista de les obres publicades des del juliol de 1936 i els seus catàlegs a la Cámara Oficial del Libro de Barcelona. Paral·lelament, les autoritats van començar a elaborar un fitxer que contenia els noms d'autors, d'editors i de traductors «no gratos». Partien d'un material previ, un registre de «rojos y desafectos», del qual els insurrectes ja disposaven des de la guerra, i que van anar ampliant amb l'ajut dels documents requisats per mitjà de les intervencions policials. Aquestes dades van servir per desenvolupar els inventaris dels llibres, per bé que, en no ser complets, les actuacions contra els agents literaris «desafectos» eren fluctuants i, a la pràctica, donaven carta blanca a les forces de l'ordre públic. Generalment, els autors que rebien el tractament de prohibició immediata eren, com ja hem comentat, del bàndol vençut. Considerats enemics per les seves idees, alguns havien estat condemnats a mort i executats i altres s'havien exiliat.

La Cámara Oficial del Libro, que en aquells temps encara disposava d'una delegació a Barcelona,³¹ va adquirir la responsabilitat d'actuar com a intermediària entre els editors i llibreters i les ordres que provenien del Servicio Nacional de Propaganda i, en última instància, del Ministerio de Gobernación. Els llibres

28. Josep M. Benet. *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*. Op. cit., p. 295.

29. Maria Josepa Gallofré. Op. cit., p. 44.

30. *La Vanguardia Española* (5 març 1939), p. 12.

31. El maig de 1939 les Cámaras Oficiales del Libro de Madrid i Barcelona es van integrar a l'Instituto Nacional del Libro Español (INLE). L'institut tenia la funció de fomentar la planificació i la promoció del llibre espanyol, per mitjà de l'elaboració d'un cens d'escriptors i les corresponents produccions i la publicació de documents d'orientació bibliogràfica per al públic lector.

sotmesos a la purga es classificaven en tres categories bàsiques: la primera incloïa tots aquells que, des del primer moment, van ser irrevocablement prohibits i havien de ser destruïts; la segona reunia els llibres que, fins a nova ordre, havien de ser retirats; i, la tercera, la formaven els llibres autoritzats. Així, el 7 de setembre de 1939 la Cámara va enviar una circular als associats en què aconsellava sobre la depuració de les llibreries i fixava les característiques dels dos primers grups:

A los primeros pertenecen las obras contrarias al Movimiento Nacional, las anticatólicas, teosóficas, ocultistas, masónicas; las que ataquen a los países amigos; las escritas por autores decididamente enemigos del nuevo Régimen; las pornográficas y pseudo-científico-pornográficas y las de divulgación de temas sexuales; las antibelicistas, antifascistas, marxistas, anarquistas, separatistas, etc.

Al segundo grupo pertenecen los libros de tipo no político escritos por autores contrarios al Movimiento o cuya situación respecto al mismo no ha quedado definida aún.³²

I determinava el destí dels uns i dels altres:

Las del primer grupo deben destruirse. De todas maneras, antes de proceder a su destrucción, conviene elevar consulta a esta Cámara, que, previos los asesoramientos del caso, comunicará la conducta a seguir.

Las del segundo grupo deben retirarse del comercio en espera de una determinación definitiva de la Superioridad.³³

Al principi de 1939 encara existia una mínima tolerància lingüística envers el català (les autoritats concedien el permís de publicació a les obres destinades a un públic infantil i juvenil), que no va trigar a desaparèixer quan el bàndol franquista ja es trobava en una posició de seguretat absoluta pel que fa a la victòria i es va adonar que ja no era necessària la transigència amb les llengües minoritàries. L'estratègia no es va limitar a la llengua: es va estendre a la tradició i a la cultura, en tant que servia per als seus propòsits, és a dir, el foment del Movimiento Nacional. En poc temps, l'animositat envers la «provincia secesionista», el «catalanismo» i el «separatismo», considerats elements extremadament perillosos, els va dur a prohibir el català en gairebé qualsevol context i, d'aquesta manera, van desapropiar l'oportunitat d'utilitzar-lo com a eina d'aproximació a una bona part de la burgesia i la intel·lectualitat catalanes, que es resistien a perdre la identitat.

El procés de purga bibliogràfica es va allargar fins a l'any 1941, atès que l'organisme regulador (Propaganda) no disposava de tots els efectius necessaris per a

32. Maria Josepa Gallofré. *Op. cit.*, p. 488.

33. *Ibidem*.

En cuanto a los pasajes que en el original describían con realismo excesivo una aventura amorosa del protagonista y su novia, han sido razonablemente atenuados en la traducción catalana; de suert[e] que, a juicio del suscrito, es PUBLICABLE. Madrid, 1 de junio de 1967.⁵⁵¹

MINISTERIO DE INFORMACION Y TURISMO
Dirección General de Información
Servicio de Orientación Bibliográfica

CONSULTA VOLUNTARIA

ARCHIVO

EXPEDIENTE N.º 4379-67

Presentada con fecha 27 MAYO 1967

instancia en solicitud de autorización para imprimir la obra VIDA VIOLENTA, Una (catalan) de la que es autor PASOLINI, Pier Paolo editada por Ed. 62 con un volumen de 190 páginas y una tirada de 1.500 ejemplares

Madrid, de 27 MAYO 1967 de 196

El Jefe del Negociado de Registro,

ANTECEDENTES:
1720-54

El Jefe del Negociado de Circulación y Ficheros,

PASE AL LECTOR don Madrid, de de 196

El Jefe de la Sección de Lectorado,

Primera pàgina del formulari de l'informe d'*Una vida violenta*⁵⁵²

Un segon informe, redactat per un lector anònim cinc dies més tard, afegia: «Sin ánimo de desvirtuar el lenguaje grosero y crudo propio del ambiente descrito en la obra, que por lo dem[á]s se conserva con generosa amplitud, estimamos aconsejable, no obstante, la supresi[ó]n de las acotaciones de p[á]ginas 14, 69 y 70».⁵⁵³ El Director General va tenir en compte el veredict de Pinés, sobretot, per noti-

551. AGA, SC, expedient 4379, caixa 21/18173.

553. Ibídem

ficar als editors que «se aconseja la supresión de los pasajes señalados en las páginas 14, 41, 59, 62, 69, 70, 82, 104 y 176 del ejemplar original adjunto».⁵⁵⁴ El 9 de novembre Bastardes reenviar la galerada de la traducció, aquest cop, mutilada, i dos dies després va obtenir el plàcet de la direcció. Transcrivim, confrontats, alguns dels fragments ratllats a la galerada de la traducció i els de la versió definitiva:

<i>Una vida violenta (galerada)</i>	<i>Una vida violenta (1967)</i>
(p. 14) «Ah, sí, eh? Fas això, eh? –va pensar– Valent, eh? Però me les pagaràs, eh? Ta mare! Me les pagaràs totes juntes! Cara de co..., mal te moris! Deu anys de galeres no te les treu ni Jesucrist! ».	(p. 30) «Ah, sí, eh? Fas això, eh? –va pensar– Valent, eh? Però me les pagaràs, eh? Ta mare! Me les pagaràs totes juntes! Cara de co..., mal te moris! Deu anys de galeres no te les treu ningú! ».
(p. 41) Lello no contestava. Se li escapava el riure i caminava sense girar-se. I bé que sabia que el company parlava només perquè estava de massa bon humor, i al fons li feia un compliment; com si li digués amb murrieria: « Òndia tu, Le, quin fill de puta n'hi ha de tu! I doncs, mai no estàs cansat; que potser ets d'infanteria, tu! ».	(p. 77) Lello no contestava. Se li escapava el riure i caminava sense girar-se. I bé que sabia que el company parlava només perquè tenia boca; i si se les empenia, era perquè estava de massa bon humor , ⁵⁵⁵ i al fons li feia un compliment; com si li digués amb murrieria: « Òndia tu, Le, [...] mai no estàs cansat; que potser ets d'infanteria, tu! ».
(p. 59) Amb aquests pensaments li va tornar a agafar un atac de ràbia, es va aturar i es va adreçar de nou al Zimmio bramulant: – Fill de puta! A nosaltres t'havies d'arrapar, ta mare! El Zimmio, de lluny estant va alçar de nou el cap, de la funda que estava enrotllant i també va bramular, sense tanta fúria, però, perquè ja tenia a punt les paraules: –Que et donin pel cul , Espia!	(p.109-110) Amb aquests pensaments li va tornar a agafar un atac de ràbia, es va aturar i es va adreçar de nou al Zimmio bramulant: –[...] A nosaltres t'havies d'arrapar, ta mare! El Zimmio, de lluny estant va alçar de nou el cap, de la funda que estava enrotllant i també va bramular, sense tanta fúria, però, perquè ja tenia a punt les paraules: –Que et donin pel sac , Espia!
(p. 62) Llavors sense perdre més temps, dos dels polis van hissar el Cagone per sota els braços, a plom, tractant d'endur-sen-le [<i>sic</i>], d'arrencar-lo de la cadira, on s'havia aferrat com un pop. El cap, un napolità ben plantat d'una quarantena d'anys, parlava amb una veu cavernosa que li sortia dels forats del nas i bramulava: –Arri! Ja em toqueu els collons!	(p. 116) Llavors sense perdre més temps, dos dels polis van hissar el Cagone per sota els braços, a plom, tractant d'endur-se-l'en, d'arrencar-lo de la cadira, on s'havia aferrat com un pop. El cap, un napolità ben plantat d'una quarantena d'anys, parlava amb una veu cavernosa que li sortia dels forats del nas i bramulava: –Arri! [...]

554. Ibídem.

555. Aquest fragment va ser modificat, probablement, per motius aliens a la censura.

(p. 69-70) Al bell mig d'una altra patrulla, renegant com un oriol, venia Anna, que era una que feia de bastaix al Mercat, amb sis o set fills que corrien pel món: una autèntica dona de la vida, que duia els llavis empeguntats de vermell fins a sota el nas, amb un maquillatge que se li escarbotava a trossos amb la suor, i unes dents corcades, brutes, grogues; però era una folladora incansable, i tenia els ulls sempre ullerosos, sota aquells cabells de tots colors, perquè de tant en tant canviava, i eren una mica negres i una mica castanys, una mica rossos, una mica roigs, tots cremats que semblaven aquells pèls eriçats que surten dels naps o l'estopa dels llauners. Qui li hauria privat de dir, d'escampar tot el que portava a l'úter?	(p. 128-129) Al bell mig d'una altra patrulla, renegant com un oriol, venia Anna, que era una que feia d'escarràs⁵⁵⁶ al Mercat, amb sis o set fills que corrien pel món: una autèntica dona de la vida, que duia els llavis empeguntats de vermell fins a sota el nas, amb un maquillatge que se li escarbotava a trossos amb la suor, i unes dents corcades, brutes, grogues; però sortia amb tothom, i tenia els ulls sempre ullerosos, sota aquells cabells de tots colors, perquè de tant en tant canviava, i eren una mica negres i una mica castanys, una mica rossos, una mica roigs, tots cremats que semblaven aquells pèls eriçats que surten dels naps o l'estopa dels llauners. [...]
(p. 82) Un d'aquells asseguts era, però, una gallinassa. Però no en tenia ben bé l'aire. Tenia una cara de fill de puta, amb uns rissets bruts sobre el coll ple de polseta grisa, d'un color indefinible de tan vell.	(p. 151) Un d'aquells asseguts era, però, una gallinassa. Però no en tenia ben bé l'aire. Feia una cara de mal parit, amb uns rissets bruts sobre el coll ple de polseta grisa, d'un color indefinible de tan vell.
(p. 104) Iacobbaci estava massa ocupat per a contestar. Però quan la pilota va caure, i va anar botant fins al fons del cobert, tot inclinant-se a buscar-la, va dir: –Ja em toques els ous, Di Fa! –Fot el camp! –va dir l'altre xicot.⁵⁵⁷	(p. 190) Iacobbaci estava massa ocupat per a contestar. Però quan la pilota va caure, i va anar botant fins al fons del cobert, tot inclinant-se a buscar-la, va dir: –Ja em toques el crostó, Di Fa! –Fot el camp! –va dir l'altre xicot.⁵⁵⁸

Un cop ratificades les supressions, l'obra de Pasolini va ser publicada el mateix 1967 a «El Balanci», com a número 32.

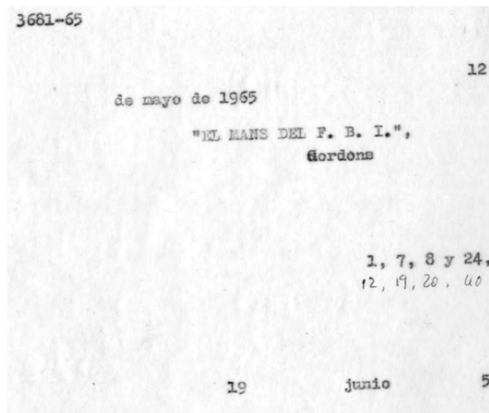
El 12 de maig de 1965 Edicions 62 va portar a tràmit *En mans de l'F.B.I.*, de Mildred Gordon. Inèdita, el 18 de juny va obtenir el plàcet del lector 5, tot i que amb algunes supressions: «Novela polic[í]aca de F.B.I. Un vulgar caso de chantaje, complicado con la muerte de un agente especial, resuelto por medios t[é]cnicos [...]. Tachaduras: pgs. 17, 18 y 24».⁵⁵⁹ L'endemà, 19 de juny, el Director General va emetre el veredict del lector a l'editorial.

556. Com en el cas anterior, el canvi devia ser causat per una qüestió d'estil, en mans dels correctors.

557. Ibídem. Els passatges han estat copiats sencers per tal de contextualitzar els fragments ratllats, massa breus (marcats en negreta).

558. Pier Paolo Pasolini. *Una vida violenta*. Barcelona: Edicions 62, 1967.

559. AGA, SC, expedient 3681, caixa 21/16249.

Resposta de la Direcció General a la sol·licitud per a *En mans de l'F.B.I.* ⁵⁶⁰

Hom pot constatar que, deixant de banda el fet que la transcripció dels números de les pàgines no era correcta, posteriorment van ser corregits amb bolígraf: en realitat, les marques havien estat efectuades sobre les pàgines 12, 19, 20 i 40 de l'original. El 10 d'agost Crespo va emetre una instància, que duia adjunt el text traduït, per tal de demostrar l'acatament de les indicacions del lector, i que, a més, suplicava «que una vez examinada por la persona competente se sirva concederle la tarjeta de la citada obra». Tot seguit contraposem alguns dels fragments ratllats, per motius de moral sexual, amb els de la galerada de la traducció, de Francesc Pagès:

<i>Case File: FBI (1953)</i>	<i>En mans de l'F.B.I. (galerada)</i>
(p. 12) By the time Rip had obtained a statement, fingerprinted, and photographed the man, and taken him across the street to the U. S. Marshall's office, it was almost noon. Shortly after lunch Peg brought in a prostitute, and the room took on the scent of a perfume shop. She was overdressed and looked badly used. She wanted a man indicted for violation of the Mann Act. Under questioning, she admitted the man had been her boy friend until a week ago. At that time he had taken up with a high school girl in Milwaukee, and placed the girl in a call house near Chicago. Peg warned him over the phone about the next caller. «She's on the wacky side», Peg said.	(p. 1) Mentrestant Rip havia fet l'atestat, marcat les ditades de rer [sic] cap a l[a] olciaa [sic] de l'oficina federal del districte judicial. Ja l'home, [sic] l'havia fotografiat i se l'havia endut travessant el carrer gairebé el migdia. [...] Peg l'avisà per telèfon per al següent cas: –Es tracta d'una senyora excèntrica –li va dir.

Annexos

Annex 1. Taula de traductors

La taula recull els traductors que van treballar en el camp de la narrativa al llarg dels anys seixanta, el nombre d'obres que van traduir i els títols de les traduccions:

	Traductor	Traduccions	Títols de les traduccions
1	Abelló, Montserrat	3	<i>Sota la xarxa</i> , Iris Murdoch (1965) <i>Un gat al colomar</i> , Agatha Christie (1965) <i>Sang a la piscina</i> , Agatha Christie (1965)
2	Aguirre, Josep	1	<i>Quinze dies a Urgain</i> , J. A. Loidi Bizkarrondo (1961)
3	Alabart, Carles	1	<i>Les mil i una nits</i> (1964)
4	Arimany, Miquel	1	<i>La família del barri xinès</i> , Lin Yutang (1966)
5	Artís-Gener, Avel·lí	1	<i>A sang freda</i> , Truman Capote (1966)
6	Asensi, Lluís	1	<i>Pilot a l'infern blanc</i> , Kurt Burghbacher (1967)
7	Bardagí, Bartomeu	4	<i>Els xiprers creuen en Déu</i> , Josep M. Gironella (1967) <i>Un milió de morts</i> , Josep M. Gironella (1967) <i>Ha esclatat la pau</i> , Josep M. Gironella (1968) <i>Si el mort podia parlar i altres «Històries» de misteri</i> , Cornell Woolrich (1968) ⁸⁶⁷
8	Bas, Gabriel	3	<i>L'estimball</i> , Georges Arnaud (1964) <i>La pell d'un home</i> , Georges Simenon (1964) <i>La modificació</i> , Michel Butor (1965)
9	Basses, Jordi	3	<i>Un aire que mata</i> , Margaret Millar (1966) <i>El mirall dels espies</i> , John Le Carré (1966) <i>L'espia que tornava del fred</i> , John Le Carré (1966)
10	Benguerel, Xavier	1	<i>L'ingenu seductor</i> , J. D. Salinger (1965) ⁸⁶⁸

867. Aquesta obra no ha estat analitzada perquè no en vam trobar l'expedient a l'AGA.

868. Ibídem.

	Traductor	Traduccions	Títols de les traduccions
11	Berenguer, Jaume	2	<i>Dafnis i Cloe</i> , Longus (1963) <i>Alexis Zorbás</i> , Nikos Kazantzakis (1965)
12	Bofill i Bofill, Jaume	1	<i>Vol de nit</i> , Antoine de Saint-Exupéry (1966)
13	Calders, Pere	1	<i>Tartarí als Alps</i> , Alphonse Daudet (1963)
14	Camps, F.	1	<i>Operació tromba</i> , Ian Fleming (1964)
15	Canyameres, Ferran	1	<i>El mas de Sant Miquel</i> , Michel Maurette (1963)
16	Capmany, M. Aurèlia	20	<i>Mà forta</i> , Terry Stewart (1963) <i>Carambolades</i> , Fred Kassak (1963) <i>Goupi Mans-Roges</i> , Pierre Véry (1964) <i>El senyor Marcel de la funerària</i> , Pierre Véry (1964) <i>Crònica dels pobres amants</i> , Vasco Pratolini (1965) <i>Un dic contra el Pacífic</i> , Marguerite Duras (1965) <i>El baró rampant</i> , Italo Calvino (1965) <i>La lluna i les fogueres</i> , Cesare Pavese (1965) <i>Doble indemnització</i> , James M. Cain (1965) <i>Liberty Bar</i> , Georges Simenon (1965) <i>Metello</i> , Vasco Pratolini (1966) <i>Conversa a Sicília</i> , Elio Vittorini (1966) <i>La tala del bosc</i> , Carlo Cassola (1966) <i>El gran Meaulnes</i> , Alain Fournier (1966) <i>La nit de la cruïlla</i> , Georges Simenon (1966) <i>Una vida violenta</i> , Pier Paolo Pasolini (1967) <i>El gos groc</i> , Georges Simenon (1967) <i>L'ombra xinesa</i> , Georges Simenon (1967) <i>Maigret i el client del dissabte</i> , Georges Simenon (1968) <i>Signat Picpus</i> , Georges Simenon (1968)
17	Carbó, Joaquim	1	<i>Víctimes en fals</i> , Sébastien Japrisot (1963)
18	Carbonell, Josep M.	1	<i>Bernadette</i> , Jean Meunier (1964)
19	Carbonell, Manuel	3	<i>Una espia a la casa de l'amor</i> , Anaïs Nin (1968) <i>La noia de Bube</i> , Carlo Cassola (1968) <i>Darrera la porta</i> , Giorgio Bassani (1968)
20	Cardona, Eduard	1	<i>La revolta dels animals</i> , George Orwell (1964)